УДК 37.134+37.042

Гарачук Тетяна Володимирівна,
викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З МАТЕМАТИЧНО ЗДІБНИМИ ШКОЛЯРАМИ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У зв'язку із зміною парадигми освіти, введенням нового Державного стандарту початкової загальної освіти, розробкою та впровадження нових навчальних планів у вищі навчальні заклади до професійної діяльності майбутніх фахівців початкової школи висуваються нові вимоги. Зважаючи на переорієнтацію освітнього простору, вчителі початкової школи повинні спрямовувати свою роботу на розвиток творчих, здібних, креативних школярів, здатних самореалізуватися в сучасних умовах. Як наслідок, велика увага приділяється підготовці майбутніх учителів початкової школи до роботи зі здібними учнями. Відомо, що рівень підготовки майбутніх учителів початкової школи обумовлений рівнем готовності майбутніх учителів до певного виду їхньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким присвячується авторська стаття. Проблемі готовності майбутніх учителів до професійної діяльності присвячені роботи С. Бурчака, І. Ветрової, І. Габеркорн, К. Дурай-Новакової, М. Дяченко, О. Єник, Л. Коваль, О. Комар, Л. Кондрашової, А. Линенко, О. Пєхоти, В. Химинця, В. Щербини та ін. Питання готовності майбутніх учителів початкової школи поставало предметом аналізу в дисертаційних роботах Т. Грітченко, Л. Ізотової, Ю. Криворучко, І. Осадченко, Ю. Шаповал та ін.

Водночас в психолого-педагогічній літературі немає чіткої та єдиної структури готовності майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності. Цілком правомірне існування різноманітних підходів до визначення

змісту та структури зазначеної готовності.

Формування мети статті (постановка завдання). Мета статті – з'ясувати специфіку готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами в цілому та виділити структуру досліджуваної готовності, зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В. Іванієм та С. Бурчаком готовність майбутнього вчителя початкової школи визначено як «складне інтегроване поняття, що передбачає єдність теоретичної, практичної і морально-етичної підготовки майбутнього вчителя» [4, с. 44]. О. Єник професійна готовність характеризується як передумова, яка повністю забезпечує продуктивне виконання функцій учителя випускниками ВНЗ [3, с. 96].

Згідно з позицією І. Осадченко, готовність педагога до педагогічної діяльності обумовлена двома взаємопов'язаними аспектами: психологічним (повна переорієнтація професійних поглядів) та дидактичним (оволодіння новими технологіями навчання тощо) [6, с. 220]. Т. Грітченко зауважено, що готовність майбутнього вчителя початкової школи залежить від професійного спілкування з учнями в освітньому середовищі у процесі навчання у ВНЗ [2, с. 57].

Нами *готовність майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності* трактовано як специфічний стан особистості, наявність сформованих відповідних знань, умінь і навичок та як результат фахової підготовки.

Проаналізувавши сутність поняття «готовність до професійної діяльності» доцільно ознайомитись зі структурними компонентами означеного явища.

Результати аналізу наукових джерел підтверджують (І. Габеркорн, Т. Грітченко, О. Еник, В. Іваній та ін.) той факт, що на сьогодні не існує універсального структурного поділу готовності майбутнього вчителя початкової школи до педагогічної діяльності, зокрема – до роботи з математично здібними молодшими школярами.

Так, О. Комар у структурі готовності майбутнього вчителя початкової школи до педагогічної діяльності виділено мотиваційно-цільовий (усвідомлення мотиву, значущості отриманих знань), когнітивний (наявність теоретичних знань) та

операційний (уміння застосовувати набуті знання на практиці) компоненти [5, с. 116–117].

І. Осадченко виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти готовності [6, с. 243–245], Т. Грітченко – мотиваційно-ціннісний (система ціннісних орієнтацій), когнітивно-пізнавальний (наявність професійних знань, орієнтація в інформаційному середовищі) та емоційно-вольовий (самоконтроль, виховання високоморальної особистості) компоненти [2, с. 59].

І. Габеркорн до структури професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи зараховано такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційний [1, с. 21]; В. Химинцем – мотиваційний, когнітивний, креативний та рефлексивний компоненти [8, с. 306]; О. Пєхотою – ціле-мотиваційний (зацікавленість у майбутній професійній діяльності), змістовий (система «особистісно привласнених студентом педагогічного університету знань»), операційний (система практичних умінь і навичок, професійних якостей майбутнього вчителя) та інтеграційний (формування уміння отримувати необхідні знання та вміння використовувати їх у подальшій професійній діяльності) тощо [7, с. 19–20].

У контексті дослідження В. Іванія та С. Бурчака розглянуто мотиваційний, когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти [4, с. 44], а у О. Єник – мотиваційно-особистісний (наявність установки на цілеспрямований розвиток та гуманне ставлення до особистості дитини, власна готовність студентів до означеної діяльності), змістовий (опанування загальнокультурними, психолого-педагогічними та фаховими знаннями) та діяльнісний (наявність необхідних умінь) [3, с. 97].

Як свідчать результати теоретичного аналізу, дослідниками виокремлено тотожні групи компонентів: мотиваційно-ціннісний, мотиваційно-цільовий, мотиваційно-особистісний (І. Габеркорн, Т. Грітченко, О. Єник, І. Осадченко та ін.); когнітивний, когнітивно-пізнавальний (С. Бурчак, І. Габеркорн, Т. Грітченко, О. Комар, І. Осадченко, В. Химинець та ін.); операційний, діяльнісний, операційно-діяльнісний (І. Габеркорн, О. Єник, О. Комар, І. Осадченко, О. Пєхота

та ін.) тощо.

Проте окремими науковцями встановлено суто авторські компоненти професійної готовності майбутнього вчителя обумовлені специфікою досліджуваної проблеми. Відтак – «емоційно-вольовий компонент» (Т. Грітченко), «креативний компонент» (В. Химинець), «інтеграційний компонент» (О. Пєхота), «рефлексивний» (С. Бурчак, В. Іваній, В. Химинець) та ін.

Акцентуючи свою увагу на опініях вказаних вище дослідників, нами було виділено наступні компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний.

Спробуємо охарактеризувати зміст кожного компоненту відповідно до предмета нашого дослідження.

Мотиваційно-ціннісний компонент охоплює систему необхідних знань, цілей та прагнень майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності з математично здібними школярами.

Критеріями мотиваційно-ціннісного компоненту виступають:

1. Усвідомлення необхідності спеціально організованої роботи з математично здібними школярами.

2. Інтерес майбутнього вчителя початкової школи до роботи з математично здібними школярами.

3. Прагнення до постійного самовдосконалення та самореалізації у роботі з математично здібними школярами.

Показником перевірки готовності за мотиваційно-ціннісним компонентом виступає рівень зацікавленості, прагнення до професійного вдосконалення, а методами перевірки – анкетування, бесіда, інтерв'ю, спостереження тощо.

Когнітивний компонент трактовано як систему кількісних та якісних знань з психолого-педагогічних дисциплін та фахових методик у контексті підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з математично здібними школярами.

Критеріями означеного компонента виокремлено знання:

1. Сутності, класифікації, чинників, рівнів, діагностики та умов розвитку

здібностей, зокрема математичних здібностей молодших школярів.

2. Дисциплін психолого-педагогічного циклу у контексті роботи з математично здібними школярами (загальна психологія, вікова психологія, педагогіка, основи педагогічної творчості, теорія та методика виховання тощо); ґрунтовне опанування знаннями з навчальних дисциплін «Математика», «Методика викладання освітньої галузі «Математика», «Теорія та технології викладання освітньої галузі «Математика».

3. Методів, принципів, прийомів організації роботи з математично здібними молодшими школярами.

4. Діагностики та причин згасання математичних здібностей молодших школярів.

Показником перевірки відповідної готовності майбутніх учителів початкової школи за когнітивним компонентом є результати поточного та підсумкового контролю за вказаними дисциплінами, а також правильність відповідей на завдання тестового характеру щодо особливостей роботи з математично здібними молодшими школярами. Метод перевірки – тестування майбутніх учителів початкової школи.

Операційно-діяльнісний компонент характеризується сформованістю системи навчальних та практичних умінь і навичок, які використовуються майбутнім учителем початкової школи у процесі роботи з математично здібними школярами.

Критеріями операційно-діяльнісного компонента виділено уміння та навички:

1. Діагностувати математичні здібності молодших школярів та рівень їх розвитку.

2. Вибирати зміст навчання, найоптимальніші методи, прийоми, форми й засоби розвитку математичних здібностей молодших школярів з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

3. Застосовувати нові технології навчання, нестандартні методики, використовувати творчий підхід щодо розвитку математичних здібностей молодших школярів.

4. Попереджувати згасання математичних здібностей молодших школярів.

Показником перевірки готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з математично здібними школярами за операційно-діяльнісним компонентом є результати проведення студентами відкритих уроків, позакласних та позашкільних заходів (перевірка планів-конспектів уроків, відвідування заходів, колективний аналіз уроків, бесіди тощо).

Підсумовуючи сказане вище, вважаємо, що *готовність майбутнього вчителя початкової школи до роботи з математично здібними школярами* – це результат цілеспрямованої професійної підготовки, що передбачає обумовлені цілі, мотиви, зміст навчання й процес оволодіння необхідними професійними знаннями, уміннями та навичками з розвитку математичних здібностей молодших школярів. Зазначена готовність охоплює три компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний.

У контексті дослідження принагідно зауважимо, що проблема готовності майбутніх учителів початкової школи до певного виду професійної діяльності потребує виокремлення відповідних рівнів готовності. Зокрема, В. Іванієм та С. Бурчаком виділено інтеграційний, базовий та низький рівень готовності [4, с. 44]; І. Габеркорн – високий, достатній, середній рівень готовності [1, с. 25]; В. Химинцем – творчий (продуктивний), пошуковий, репродуктивний та інтуїтивний рівень сформованості професійної готовності [8, с. 305]; О. Комар – високий, середній, початковій, нульовий рівень готовності [5, с. 120] тощо.

Враховуючи наукові позиції дослідників, нами було охарактеризовано три рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами: високий, середній, початковий.

Так, *високий рівень* вирізняється досконалим рівнем оволодіння майбутніми вчителями початкової школи методикою роботи з математично здібними школярами; виявленням інтересу, прагненням до постійного самовдосконалення у роботі з математично здібними молодшими школярами. Студенти, у яких визначено такий рівень готовності до роботи з математично здібними школярами, ґрунтовно опанували цикл психолого-педагогічних дисциплін та фахових методик, усвідомили необхідність спеціально організованої роботи з математично здібними

молодшими школярами, вміють використовувати нові технологій навчання, працювати з науковими джерелами та сучасними інформаційними технологіями; володіють знаннями про сутність, класифікацію, чинники, умови та рівні розвитку здібностей у цілому та математичних здібностей молодших школярів, зокрема; використовують різноманітні методики для діагностики рівня розвитку математичних здібностей молодших школярів; здатні виявити причини згасання здібностей та вчасно застосувати зусилля стосовно попередження згасання здібностей учнів; творчо застосовують знання на практиці: планують, організовують та проводять відкриті уроки, виховні години (наприклад, «Незвичайна подорож до Єгипту. Історія виникнення величин»), позакласні заходи (проводять математичні ранки, КВК, олімпіади тощо; виготовляють математичні стіннівки, складають з учнями казки про цифри, величини, геометричні фігури тощо).

Середній рівень характеризується усвідомленням майбутніми вчителями початкової школи специфіки роботи з математично здібними школярами. Майбутні вчителі початкової школи, у яких визначено середній рівень готовності до роботи з математично здібними школярами, мають наявні достатні теоретичні знаннями стосовно особливостей розвитку математичних здібностей молодших школярів; водночас – деякі прогалини в знаннях, але це компенсується певним рівнем активності роботи з математично здібними школярами в навчально-виховному процесі початкової школи; застосовують знання на практиці, але без творчого підходу; епізодично, з метою розвитку математичних здібностей, застосовують дидактичні ігри, математичні ребуси, кросворди та розв'язують їх з учнями; не володіють достатніми знаннями з планування, організації та проведення шкільних та позашкільних заходів з розвитку математичних здібностей молодших школярів.

Початковий рівень особливий тим, що майбутні вчителі початкової школи усвідомлюють не повною мірою значущість роботи з математично здібними школярами, не вміють, або не прагнуть її здійснювати. Майбутні вчителі початкової школи, у яких виявлено початковий рівень готовності до роботи з математично здібними школярами поверхово володіють теоретичними знаннями стосовно сутності, методів, прийомів, форм роботи з математично здібними дітьми,

тому цю роботу організовують зі значними помилками; практичну роботу з молодшими школярами проводять лише на репродуктивному рівні (можливе використання задач з логічним навантаженням, віршованих задач, скоромовок, лічилок тощо). Вказана категорія студентів під час виробничих практик здатна допомогти вчителю початкової школи у виготовленні роздаткового матеріалу, перфокарт, карток для самостійної роботи, сигнальних карток тощо на репродуктивному рівні.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі аналізу наукових джерел виявлено сутність та структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами; виокремлено компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний та розроблено рівні зазначеної готовності: високий, середній, початковий тощо.

Надалі плануємо вивчити стан процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними учнями та розробити модель підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з математично здібними школярами.

Список використаних літературних джерел

1. Габеркорн І. Готовність майбутніх вчителів до розвитку творчих здібностей молодших школярів / І. Габеркорн // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Випуск 43. – Ч. 1. – С. 19–26.
2. Грітченко Т. Я. Формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи : дис. … кандидата пед., наук : 13.00.04 / Грітченко Тетяна Яківна. – Умань, 2011. – 202 с.
3. Еник О. А. Профессиональная подготовка студентов к работе по обучению дошкольников математики / О. А. Еник // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2012. – № 4 (11). – С. 95–97.
4. Іваній В. Підготовка вчителів початкових класів до розвитку пізнавального інтересу учнів у процесі навчання математики / В. Іваній, С. Бурчак // Початкова школа. – 2011. – № 3 (501). – С. 43–47.
5. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти. [монографія] / О. А. Комар. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 332 с.
6. Осадченко І. І. Технологія ситуаційного навчання у підготовці майбутніх

учителів початкової школи : дис. … доктора пед., наук : 13.00.09 / Осадченко Інна Іванівна. – Умань, 2013. – 540 с.

7. Пєхота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : [Навч. посіб.] / О. М. Пєхота, В. Д. Будак та інші; За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пєхоти. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 240 с.

8. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.

Гарачук Тетяна Володимирівна

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З МАТЕМАТИЧНО ЗДІБНИМИ ШКОЛЯРАМИ

Анотація. В статті охарактеризовано структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами. Сформульовано сутність та структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами, виокремлено критерії та компоненти готовності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний. Розроблено рівні зазначеної готовності: високий, середній, початковий тощо.

Ключові слова: готовність майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності, рівні готовності, робота з математично здібними молодшими школярами.

Гарачук Татьяна Владимировна

КОМПОНЕНТЫ, КРИТЕРИИ, УРОВНИ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К РАБОТЕ С МАТЕМАТИЧЕСКИ СПОСОБНЫМИ УЧЕНИКАМИ

Аннотация. В статье охарактеризовано структуру готовности будущих учителей начальной школы к работе с математически способными школьниками. Раскрыто сущность и структуру готовности будущих учителей начальной школы к работе с математически способными школьниками, выделены критерии и компоненты готовности: мотивационно-ценностный, когнитивный и операционно-деятельностный. Разработаны уровни указанной готовности: высокий, средний, начальный.

Ключевые слова: готовность будущего учителя начальной школы к профессиональной деятельности, уровни готовности, работа с математически способными младшими школьниками.

Garachuk Tatyana

COMPONENTS, CRITERIA AND LEVELS THE READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO WORK WITH MATHEMATICALLY CAPABLE PUPILS

Abstract. This article describes the structure readiness of future primary school teachers to work with mathematically capable pupils. Formulated the nature and structure the readiness of future primary school teachers to work with mathematically capable pupils, determined criteria and components: motivational-value, cognitive and operational -activity. Working out level of readiness: high, medium, source etc.

Keywords: readiness of future primary school teacher to the professional activity, the level of readiness, work with mathematically capable pupils.